

Аспекти хуманистике у наставно-научном раду Центра за стране језике

Aspekti humanistike u nastavno-naučnom radu Centra za strane jezike

Nikola Tatar

nikola.tatar@filfak.ni.ac.rs

Promena značenja u engleskim postverbalnim partikulama: metafora ili bleđenje značenja?¹

Uvod

Ovaj rad bavi se složenim pitanjem semantičkog razvoja postverbalnih partikula u engleskom jeziku, sa ciljem da ispita da li je promena njihovog značenja motivisana metaforičkom promenom ili procesom bleđenja značenja (semantičkog izbleđivanja). U uvodu se ističe da je neophodno najpre razjasniti šta su partikule i kako funkcionišu u okviru glagolskih konstrukcija, naročito u fraznim glagolima. Rad se dalje fokusira na istorijski razvoj ovih jedinica, različite vrste semantičkih promena i dve najčešće pomenute – bleđenje značenja i metaforičku promenu – kako bi se utvrdilo da li one zaista objašnjavaju prelazak od prostornih ka apstraktnim značenjima u konstrukcijama glagol + partikula. Na kraju se predlaže alternativno rešenje zasnovano na principu dijagramske ikoničnosti.

Ciljevi

Nakon uvoda bavimo se definisanjem postverbalnih partikula i njihovim razlikovanjem od srodnih kategorija, poput prepozicija i prostornih priloga. Prema Quirku i saradnicima, partikule su morfološki nepromenljive reči koje stoje iza glagola i zajedno s njim grade jedinstvenu semantičku celinu, kao u „eat up“ ili „dispose of“. Premda su formalno slične prepozicijama, partikule se razlikuju po tome što ne zahtevaju dopunu u vidu imeničke fraze i mogu se pomerati unutar rečenice, što prepozicije ne mogu. Ova test-pomeranja – npr. „He fixed the car up“ – jasno razlikuju frazne glagole od prepozicionih glagola, koji zahtevaju prepozicionu frazu i ne dozvoljavaju ovakvu fleksibilnost.

¹ Tatar, N. (2010). „The Change of Meaning in English Post-Verbal Particles: Metaphor or Bleaching?“. Zbornik Jezik, književnost, promene: Jezička istraživanja, 479–487, Niš: Filozofski fakultet.
ISBN978-86-7379-206-4 UDC 811.111'37

Metodologija

Zatim se razmatra istorijski razvoj fraznih glagola. U staroengleskom su postojali složeni glagoli s prefiksima, ali su oni bili znatno češći od konstrukcija tipičnih za savremeni engleski. Prefiksi poput for- u „forbærnan“ (burn up) uglavnom su bili neodvojivi, a njihova značenja često idiomatska – slično savremenim fraznim glagolima. Prelazak s prefiksa na postverbalne partikule odvijao se postepeno tokom srednjoengleskog perioda, a glagolsko-partikulske kombinacije postajale su sve produktivnije već u 15. veku. Razlozi za promenu su višestruki: od sintaksičkih promena (prelazak OV → VO strukture) do fonoloških i semantičkih tendencija. U savremenom engleskom i dalje postoje tragovi starijih prefiksni konstrukcija (arise, withdraw), dok su neki prefiksi (out-, over-) ostali produktivni. Utvrđivanje kako su partikule počele da izražavaju apstraktna značenja postaje ključno za razumevanje semantičkog razvoja ove kategorije.

Rezultati

Treći deo posvećen je tipovima semantičke promene, pri čemu se bleđenje značenja ističe kao jedan od najčešće pominjanih mehanizama u istorijskoj semantici. U opštoj lingvistici navode se razne vrste semantičkih promena – metaforičko proširenje, metonimija, širenje i sužavanje značenja, melioracija i pejoracija. Bleđenje značenja se opisuje kao proces u kome reč gubi specifično leksičko značenje, postaje semantički anemična i često prelazi u funkcionalnu reč ili afiks. Primena ove teorije na partikule sugerise da one tokom vremena gube svoje prvobitno prostorno značenje i poprimaju apstraktna, aspektualna značenja. Klasičan primer je „to eat up“, gde partikula up više ne ukazuje na kretanje nagore, već na potpunost radnje.

Međutim, ukazuje se i na ključnu slabost teorije bleđenja značenja: ukoliko značenje bleđi, očekivalo bi se da se staro i novo značenje međusobno isključuju. Umesto toga, mnoge konstrukcije pokazuju koegzistenciju doslovnog i figurativnog značenja, kao u „grow up“ gde up može biti i doslovno (porasti fizički) i apstraktno (emocionalno sazreti). Ovaj fenomen podriva pretpostavku da značenje bleđi linearno i ireverzibilno.

Naredno poglavlje bavi se metaforičkom promenom, koja smatra da se razvoj od prostornih ka aspektualnim značenjima može objasniti konceptualnim metaforama – širim kognitivnim mehanizmima u kojima se jedna ravan iskustva mapira na drugu. Lakoff i Johnson pokazali su da su metafore konceptualne prirode i da naši mentalni modeli često počivaju na prostornim konceptima (gore, dole, unutra, napolju). Tako metafore poput HAPPY IS UP ili CONSCIOUS IS UP objašnjavaju idiome kao što su „in high spirits“, „fall asleep“ ili „rise early“. Pored toga, Kővecses navodi primere iz mađarskog, kineskog i engleskog jezika da bi pokazao univerzalnost određenih metafora – ukazujući da slične konceptualizacije nastaju iz univerzalnog ljudskog fizičkog iskustva, a ne iz lingvističkih slučajnosti ili pozajmljivanja.

Ipak, metaforička promena takođe se suočava sa određenim kritikama. Prema Brinton, najdetaljnije studije partikula pokazuju da se njihova semantika razvija duž kontinuuma, a ne u vidu diskretnih metaforičkih skokova između odvojenih domena. Ako bi metafora bila presudni mehanizam, očekivalo bi se jasno razgraničenje između konkretnih i apstraktnih značenja, dok stvarna upotreba pokazuje postepeno i preklapajuće razvijanje značenja.

U završnom delu, rad zaključuje da oba tradicionalna objašnjenja – bleđenje značenja i metaforička promena – imaju ozbiljne nedostatke. Iako se može uočiti prelazak od prostornih ka neprostornim značenjima u istorijskom razvoju partikula, ova dva modela ne uspevaju u potpunosti da objasne motivaciju i mehanizme tog procesa. Konkretno, ni bleđenje značenja ni metaforička promena ne odgovaraju na pitanje *zašto baš partikule* imaju mogućnost da razviju aspektualna značenja, odnosno koje osobine njihovog prostornog značenja omogućavaju takvu promenu.

Zaključci

Brinton predlaže alternativno objašnjenje zasnovano na ****dijagramskoj ikoničnosti****. Prema ovom pristupu, prelaz iz prostorne u aspektualnu funkciju odražava strukturalnu sličnost između dva tipa značenja. Partikule su u stanju da izraze granice, smer ili postignutost radnje upravo zato što njihove prostorne karakteristike ikonički korespondiraju aspektualnim kategorijama (npr. završnost, progresija). Stoga, razvoj njihovog apstraktnog značenja ne proizlazi iz bleđenja ili metaforičkog preslikavanja, već iz inherentne sličnosti struktura unutar jezičkog sistema.

Brinton zaključuje da njeni nalazi imaju šire implikacije ne samo za teoriju aspekta i semantičke promene, već i za razumevanje značenja savremenih fraznih glagola. Posebno ističe da barem deo postverbalnih partikula funkcioniše sistematski i predvidivo u izražavanju aspektualnih značenja, te da je ta predvidljivost direktna posledica njihovog izvornog prostornog značenja i principa dijagramske ikoničnosti.

Ključne reči

Partikule, frazni glagoli, metafora, bleđenje značenja